

JENS PINHOLT

NÅR „PENGE“ ER ANDET OG MERE END PENGE

Røde fjerruller på Reef Øerne¹

På de nordlige Santa Cruz Øer (Nendö, Reef Øerne og Duff Øerne) i Salomonøernes østligste provins, Temotu, var røde fjerruller indtil første halvdel af 1900-tallet et almindeligt og betydningsfuldt element i samfundslivet. En fjerrulle er et cirka ti meter langt og fem centimeter bredt bånd af plantefiber, hvori der er indflettet røde fjer fra en honningæder, en lille fugl der er talrig i skovene på øerne i Temotu. De lange fjerprydede bånd opbevares oprullet i en spiral, og de nye mest værdifulde eksemplarer har en silkeblød, stærkt rød overflade, mens ældre eksemplarer er mere eller mindre brune og fedtede, fordi de fleste fjer, efter mange års håndtering, er slidt af. Jo mere slidt en rulle er, des mindre værdi har den.

I denne artikel prøver jeg at forstå de røde fjerrullers betydning i tiden før 1945, hvor de endnu var en fremtrædende og afgørende faktor i samfundslivet. Mit største problem er naturligvis, at fjerrullerne stort set er forsvundet, og den sociale og kulturelle kontekst, der betingede dem, er radikalt ændret. Det regionale handelssystem, hvorigennem fjerrullerne spredtes ud til lokalsamfundene, fungerer ikke mere, og den sidste puki-kano ophørte med at sejle i 1960'erne. Mandshusene, de tidligere kraftcentre for de ledende stormænd, er forsvundet eller i det mindste stærkt svækket, samtidig med at mangelen på stærke ledere er udpræget i de fleste landsbyer. De ceremonielle udvekslinger, hvorigennem rullerne fik betydning i lokalsamfundet, er stort set ophørt. Fjerrullerne var en integreret del af en samfundsorden, som ikke kunne overleve.

I forsøget på at rekonstruere fjerrullernes betydning i den tidligere samfundsorden bygger jeg dels på W. Davenports og G. Kochs etnografiske beskrivelser og analyser fra feltarbejder udført i slutningen af 1950'erne og i 1960'erne (Davenport 1961, 1962, 1964, 1968a, 1968b, 1969, 1972; Koch 1971)² dels på en række andre og ældre kilder. Men jeg bruger især mit eget etnografiske feltmateriale, ikke mindst en lang række interviews indsamlet 1973-75 og senere.

Præsentationen og behandlingen af materialet i denne historiske rekonstruktion følger i tre forskellige afsnit: 1) Fjerrullerne i det regionale handelssystem; 2) Fjerrullerne i lokalsamfundet på de vestlige Reef Øer; 3) Fjerruller som led i en stormands politiske strategier.

Hvad er „fjerpeng“?

Allerede i den tidlige etnografiske litteratur udviklede der sig en tradition for at benævne de eksotiske røde fjerruller fra Santa Cruz Øerne fjerpeng (Codrington 1891; Beasley & Jones 1936; Petri 1936; Pycroft 1935). Denne tradition er blevet videreført af Davenport (1961, 1962) og Koch (1971), der i de her anførte arbejder primært anskuer fjerrullerne som peng.³ Men den ukritiske overførsel af et begreb (peng) forbundet med en vestlig forestillingskreds på et fremmedartet fænomen som fjerruller har afstedkommet store forståelsesproblemer.

Vores opmærksomhed rettes ensidigt imod de røde fjerrullers lighed med vores peng som betalingsmiddel og som værdimåler i forbindelse med kommerciel handel. Men ifølge Raymond Firths opfattelse kan de røde fjerruller ikke korrekt klassificeres som peng, fordi de, selvom de er vigtige udvekslingsobjekter, ikke befordrer udveksling af andre objekter, og fordi de ikke tjener som en værdistandard i forhold til hvilken andre objekters værdi kan måles (Firth 1958:77-8).

Det kan på denne baggrund virke forvirrende, at de store puki-handelskanoer, der især på de vestlige Reef Øer var et uhyre vigtigt produktionsmiddel, skulle købes for kostbare røde fjerruller. Det samme gjaldt i nogle tilfælde også for grise, fødemidler og håndværksprodukter. Derimod kunne jord og arbejde, to afgørende produktionsmidler især på de større og mere rige øer, ikke transformeres til varer, der kunne erhverves ved udveksling med fjerruller eller andre værdiobjekter.⁴

Men Maurice Godelier konkluderede med baggrund i sit etnografiske arbejde blandt Baruya i Ny Guineas højland, at de værdiobjekter, vi møder i primitive samfund, meget ofte har en dual karakter: De er både varer og ikke-varer, „peng“ og gaver, alt efter om de er udvekslet (*are bartered*) mellem grupper eller cirkulerer inden for gruppen (Godelier 1978:128). Godelier har dermed givet os en vigtig nøgle til forståelse af de røde fjerrullers betydning. De indgik i såvel kommercielle som sociale udvekslinger, og det var så afgjort den sidste form, der var den mest betydningsfulde. Her cirkulerede de i afgrænsede sfærer, der bestemtes af samfundsstrukturen, og de bidrog til at skabe eller symbolisere social position og relationer mellem mennesker. Det er dette aspekt forbundet med ceremoniel gavegivning og sociale udvekslinger, jeg her vil lægge vægt på at belyse i stedet for den anden mere markedsprægede form for udveksling.

Samtidig støtter jeg mig til Kajsas Ekholm (1978), der i et studie af afrikanske slægtskabsbaserede tribalsamfund påpeger, at magtrelationer i vid udstrækning etableres, konsolideres og vedligeholdes gennem kontrol med prestigeobjekter. Samtidig fremhæver hun vigtigheden af, at slægtskabsgrupper ikke analyseres alene i deres lokale kontekst. Det er vigtigt at se dem i deres større regionale sammenhæng, hvis man vil forstå de forhold, der betinger den specifikke lokale form. Her henviser Ekholm især til den regionale handel og de dermed forbundne prestigeobjekters betydning. Det forekommer mig oplagt at bruge såvel Godeliers som Ekholms indsigt i analysen af de røde fjerruller i Reef Øernes samfund.

Hvad blev der af fjerrullerne?

Mens jeg først i 1970'erne forberedte feltarbejde på Santa Cruz Øerne, som endnu var en del af det Britiske Salomonø Protektorat, læste jeg de seneste etnografiske beretninger og analyser fra området (Davenport 1961, 1962, 1964, 1968a, 1968b, 1969, 1972; Koch 1971). Derved fik jeg et levende indtryk af de røde fjerrullers store betydning i det traditionelle samfundsliv som betalingsmiddel og værdimåler og især som del af brudepriser og kompensationsudredninger i forbindelse med konfliktløsning. Både Davenport og Koch gav grundige beskrivelser dog uden overdreven vægt på et historisk forandringsperspektiv og med en rundhåndet brug af etnografisk præsens i fremstillingen. Jeg var derfor meget usikker på, hvilken etnografisk virkelighed, der ventede mig. Et af de helt store spørgsmål var, hvad der var blevet af fjerrullerne. Var de stadig i brug, eller var de bukket under i mødet med vestlige penge? (Davenport 1961).

Under mit feltophold på Reef Øerne og på nordkysten af Nendö 1973-75 konstaterede jeg, at brugen af fjerruller stort set var ophørt. Jeg så kun ganske få gange røde fjerruller indgå i en brudepris sammen med grise og vestlige penge, der nu var trådt i stedet for. En enkelt mindeværdig gang i Tange på øen Fenualoa bestod brudeprisen af ti fjerruller, således som traditionen foreskrev det, men som stort set ingen mere var i stand til at mønstre. I Malapu på Fenualoa så jeg ved én lejlighed fjerruller i ceremoniel anvendelse, da en gruppe børn i landsbyen fik deres første lændeklæde.

På Nendö besøgte jeg i 1975 den sidste aktive fjerrullemaker, og jeg kunne uden vanskelighed købe fjer og redskaber til fjerrullefremstilling af ham. På Reef Øerne var det endnu muligt at købe brugte fjerruller. Da rullerne stort set var gået af brug, var det forståeligt nok fristende at sælge dem til den besøgende etnograf, som betalte for dem med de eftertragtede vestlige penge.⁵

Ved mine senere besøg på Reef Øerne i 1992, 1994 og 1996 var røde fjerruller helt gået af brug. Børn og unge mennesker havde aldrig set dem og vidste intet om dem. Det lykkedes dog at opspore nogle af de ruller, der endnu lå gemt på hylden over ildstedet hos gamle stormænd eller disses efterkommere, og i 1994 kunne den danske antropolog Peter Crawford, der rejste sammen med mig, videofilme Alfred Melotu, en stormand i Malapu, mens denne fremviste og fortalte om sine sidste syv fjerruller.⁶ I 1996 indgik fjerruller i flere forskellige sociale ceremonier i de fire landsbyer på Fenualoa, og disse ceremonier blev efter aftale med lokalbefolkningerne videofilmet af dansk/norske etnografer og filmfolk.

Det er vanskeligt for os i det moderne samfund at fatte, hvilken tankegang og hvilke værdibegreber der var gældende i denne anderledes samfundsorden. Men Davenports fremlæggelse af tekster til traditionelle dansesange fra Nendö (Davenport 1975a) kan trods alt hjælpe os lidt på vej. Sangene priser de anerkendte værdier i menneskenes hverdagsliv, og ikke overraskende har jagten på rigdom og prestige med fokus på fjerruller, mandshuset og puki-kanoen især en fremtrædende plads. Jeg oversætter tre af Davenports gengivelser fra engelsk til dansk:

Mange kvinder spørger om, hvor de kommer fra, eiaa!
Penge (fjerruller) kommer fra mandshuset
Min bror har stærk magi.

Et mandshus med mange ugifte mænd
De taler sagte bag ryggen på deres fædre
Som har spottet dem for deres manglende rigdom.

Bølgerne sender fartøjet strygende gennem revåbningen,
Jeg føler mig trist til mode (eller måske lettet)
Som puki-kanoen nærmer sig Nendö.

Jeg var i lighed med Davenport og Koch ankommet for sent til ved selvsyn at opleve den samfundsorden, hvori fjerrullerne meningsfuldt og i fuld udstrækning udfoldede sig. Arbejdshvervning, kristen mission, den britiske kolonimagt og enkelte hvide handelsmænd havde fra slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet begyndt at sætte sig afgørende spor i lokalsamfundenes liv, selvom øerne i dette upåagtede og vanskeligt tilgængelige hjørne af Imperiet længe tilsyneladende var relativt lidt påvirkede af den ekspanderende vestlige verden.⁷ Men Stillehavskrigen, der sluttede i 1945, blev det afgørende vendepunkt. Som arbejdskraft for de amerikanske tropper på Guadalcanal kom mange mænd fra Reef Øerne for alvor i kontakt med den moderne verden og vestlig pengeøkonomi, og hjemme på Reef Øerne bevirkede den voksende kommunikation med omverdenen og de dermed følgende påvirkninger en markant øget brug af australske penge, samtidig med at brug af fjerruller gik hastigt tilbage.

Fjerruller i samfundslivet før 1945: Det regionale handelssystem

Et vigtigt udsagn om fjerrullernes betydning i samfundet før 1945 kommer fra George West, en newzealandsk tømrer, som fra 1925 til 1937 virkede som missionærpræst på Reef Øerne, og som var fortrolig med livet der. Han siger, at røde fjerpenge bruges overalt på Reef Øerne, og at de indfødtes liv er fuldstændig indhyllet (*wrapped up*) i dem.

Til illustration af denne malende fremstilling anfører West, at ud over at de bruges til brudepris – sædvanligvis ti ruller stablet oven på hinanden med de mest værdifulde i bunden – bruges de som betaling for fødemidler, kanoer, grise og som betaling for arbejde. Der er også en konstant udveksling af fjerpenge af forskellig værdi, og man ser dem altid blive båret frem og tilbage i landsbyen (Beasley & Jones 1936:390).

West, som tilbragte mere end ti år på Reef Øerne, oplevede altså, at fjerpenge var en helt central del af samfundslivet. Men når han mener, at rullerne endog kunne bruges til at betale for arbejde, må man huske, at han udtrykker sin opfattelse som missionær og tømrer og ikke som resultat af en antropologisk analyse. Det er dog også muligt, at en udvidelse af fjerrullernes pengefunktion allerede på Wests tid var i fuld gang; den udvidelse som efter kolonimagtens indgreb senere førte til, at fjerruller endog kunne bruges til at betale for jord.

Men hvorfra kom da de fjerruller, som ifølge West spillede en så fremtrædende rolle i livet på Reef Øerne?

Her er det nødvendigt at rette opmærksomheden imod det regionale handelssystem, der bandt de politisk selvstændige lokalsamfund på de nordlige Santa Cruz Øer sammen til en økonomisk og social reproduktiv helhed. Beboerne på Nendö og på de østlige Reef Øer taler forskellige papuanske sprog, mens folkene på Duff Øerne og på de vestlige

Reef Øer taler polynesiske. Men på trods af disse markante sproglige forskelle har det tidligere så intensive handelssamkvem sammen med de hyppige giftermål på tværs af lokalsamfundenes grænser medført en betydelig kulturel blanding og udjævning. Om de kulturelle forhold blandt folkene i handelssystemet som helhed siger Davenport, at man bedst kan karakterisere dem som lokale variationer over nogle grundlæggende fælles temaer (Davenport 1964:61).

Det var især – men ikke alene – de økologiske betingede forskelle mellem lokalsamfundene, der bestemte udvekslingernes strømme i handelssystemet. Lokalsamfundene havde således forskellige og ulige forudsætninger for at være med (Pinholt 1978). Nendö var den centrale ø begunstiget af sin størrelse og af rigdom på dyrkbar jord, mens de andre øer var mere eller mindre marginalt placeret i handelssystemet. Befolkningspresset på de små øer var betydeligt på grund af de begrænsede ressourcer. Størst var det blandt de polynesiske folk på de mikroskopiske, lave koraløer i de vestlige Reef Øer og på de små vulkanske Duff Øer. Et overskud af rodfrugter, betelnødder og andre livsforholdigheder gik fra Nendö ud til de mindre øer, mens fisk, skildpadder og visse håndværksprodukter gik i modsat retning.

Men to slags udvekslinger var af særlig betydning for folkene, som var med i handelssystemet. De røde fjerruller skulle om bord i puki-kanoerne hentes til Reef Øerne fra Nendö, hvor de blev fremstillet af et begrænset antal specialister med hævdundet og mytisk funderet ret til dette arbejde. Den omstændelige fremstillingsproces var sammen med rullernes vanskelige opnåelighed en vigtig forudsætning for deres høje værdi og brug som prestigeobjekter.⁸ Reef-folkenes vigtigste modydelse for nye fjerruller var unge kvinder, som med puki-kanoerne blev bragt til Nendö. De blev gift med folk fra den rige ø og kunne hjembringe en høj brudepris af fjerruller til Reef Øerne. Langt flere fjerruller kunne det dreje sig om, dersom kvinden skulle være mandshuskvinde, dvs. stå seksuelt til rådighed i en stormands mandshus og dermed bidrage til at øge hans prestige.⁹ På Reef Øerne havde denne sidste form for „eksport“ af kvinder en mere dystre baggrund. Hvis to grupper havde været i konflikt med hinanden, og den svageste af parterne ikke på normal vis var i stand til at udrede den nødvendige kompensation i fjerruller, kunne den blive tvunget til at udlevere en ung pige til modpartens mandshus som en acceptabel kompensation. Hun udgjorde for sine nye ejere en utrolig høj værdi i fjerruller og ville derfor ultimativt ende som mandshuskvinde på Nendö (Davenport 1969:178).

De rige Nendö-folk havde således af prestige- og statusmæssige grunde en særlig interesse i at få det overskud af kvinder, som folkene på de ressourcefattige småøer til gengæld måtte afse for at få røde fjerruller, der var en vigtig del af det sociale liv i lokalsamfundene. Derfor var det især polynesierne, som var aktive for at holde handelssystemet i gang. Folkene på Duff Øerne fremstillede puki-kanoerne og afhændede dem mod betaling i fjerruller til folkene på de vestlige Reef Øer, der foretog de hyppige handelstogter som ejere og besætning. Polynesierne var nok underlegne i forhold til folkene på de østlige Reef Øer og de endnu rigere folk på Nendö, men som kanoejere og handelsfolk sad de inde med et vigtigt aktiv. Dette, sammen med strømmen af kvinder, bevirkede, at de kunne opbygge et stort kontaktnetværk på de andre øer og dermed færdes og handle rimelig sikkert, selvom de var uden for lokalsamfundets sikre grænser.¹⁰

Fjerruller i samfundslivet før 1945: Lokalsamfundene

Da min egen felterfaring ligger blandt de polynesiske folk på de vestlige Reef Øer, deres bosættelser oprettet på nordkysten af Nendö efter handelssystemets sammenbrud og deres nærmeste papuanske naboer i Reef Øerne på Fenualoa, vil min behandling i det følgende have fokus på de vestlige Reef Øer og Fenualoa.

Lokalsamfundet var organiseret i familiegupper,¹¹ der blev ledet af de modne og ældre mænd. Men livet i landsbyen prægedes først og fremmest af en markant kønsadskillelse. Kvinderne levede med de mindste børn i og omkring familiens bolig, og de tog sig af det nødvendige daglige arbejde i forbindelse med primærproduktion i de nære omgivelser i skov og lagune samt tilberedning af mad og husholdning.¹² Mændenes og de indviede drenges liv udfoldede sig i mandshuset eller i aktiviteter, som f.eks. handelstogter, ceremonier eller hævde af gruppens interesser og rettigheder, der blev planlagt og organiseret i mandshuset. I de fleste af disse aktiviteter indgik røde fjerruller som medie, uden hvilke den pågældende aktivitet ikke kunne gennemføres.

En stærk familieguppe skulle have mange medlemmer. Det betød, at der var mange hænder til at varetage den produktion og de arbejdsfunktioner, som var nødvendige, for at familien kunne hævde sig i den sociale sammenhæng.¹³ Men det stillede også store krav til familien. Der skulle uophørligt skaffes fødemidler ved egen produktion i svedjehaver og på havet eller gennem handel dels til at dække de daglige fornødenheder dels til de store fødeudvekslinger, som skulle ledsage den lange række af sociale ceremonier. Alle børn skulle gennemgå bestemte overgangsriter. Det var familiens ansvar og en forudsætning for, at barnet gradvis skulle modnes socialt for endelig med fuld status som voksen at kunne indgå ægteskab. En ung mand måtte for at kunne blive gift have en familie, som var i stand til og villig til at rejse den nødvendige brudepris. Endelig kunne et eller flere medlemmer af gruppen blive involveret i konflikter med folk fra andre grupper. Hvis disse ikke skulle eskalere og måske blive farlige og uoverskuelige, måtte de forinden bilægges ved udredning af gensidige kompensationer mellem grupperne. Der kunne i et skriftløst samfund ofte opstå konflikter pga. uenighed om fordelingen af en modtagen brudepris mellem de folk, som oprindeligt havde bidraget til pigens mors brudepris og senere, dersom komplikationer af den ene eller anden art skulle få mandens familieguppe til at forlange brudeprisen retur helt eller delvis.

Til alt dette var det nødvendigt, at familieguppens medlemmer tilsammen havde rådighed over mange fjerruller. Disse kunne bl.a. komme i form af brudepriser modtaget for gruppens egne piger giftet bort til andre grupper eller gennem livlig handelsvirksomhed baseret på rådighed over en *puki*-handelskano. Rige familiegupper var derfor i stand til at hævde sig i samfundet, mens de fattige bukkede under eller måtte lade sig støtte og dermed gøre sig afhængige af andre rigere grupper.

Med dette sociale mønster lå vejen åben for den foretagsomme og initiativrige stærke leder, den karakteristiske melanesiske stormand, som i stereotyp form er blevet beskrevet af Sahlins (1963).¹⁴ Stormanden kunne naturligvis være en moden og aktiv mand, som i første række byggede sin position og indflydelse på sin egen familieguppe internt. Men skulle hans ry og magt virkelig vokse, måtte han kunne organisere og mobilisere flere mennesker end sin egen familieguppe. Han skulle have kontrol over mange røde fjerruller, og på de vestlige Reef Øer var ejerskab af en *puki*-kano en vigtig forudsætning for dette. Det satte ham i stand til at afholde uddelinger af mad og betel til mange flere

end familiegruppen og til at arrangere ceremonier og bidrage til brudepriser for andre, som ellers ikke kunne få denne nødvendige støtte. Det var også ham, der kunne erlægge de kostbare fjerruller, der krævedes til at bilægge en alvorlig konflikt, og som en involveret gruppe ikke selv kunne udrede. Ved hele denne virksomhed, der i sidste instans beroede på kontrollen over fjerruller og deres anvendelse, fastholdt stormanden ikke alene sin egen nære familiegruppe om sig, men han knyttede mange andre til sig, som loyalt støttede ham og hans initiativer, fordi de følte sig socialt afhængige og i taknemmelighedsgæld til ham.

En stormands planlæggende og organiserende virksomhed foregik sammen med hans støtter i hans mandshus. Der var i det mindste ét og gerne flere konkurrerende mandshuse i et lokalsamfund. Mandshuset var en økonomisk dynamo, som fik kraft fra sin ledende stormand. Dets position og styrke, såvel som stormandens, afhang af hans evne til at opbygge en rigdom af fjerruller og til at konvertere den til gavn og hjælp for sine støtter.

Lad mig afslutte dette afsnit med et citat fra mit eget feltmateriale, som slående illustrerer den nære sammenhæng mellem fjerrullerrigdom, stormand og stærk ledelse på de nordlige Santa Cruz Øer, således som lokale folk selv må have set og oplevet den.

En aften i 1975 sidder jeg med den gamle leder Ben Mouku i landsbyen Malapu på Fenualoa. De gamle her beskrevne tider er forbi, men Malapus sidste mandshus står endnu lige ved siden af Ben Moukus hus.¹⁵ Ben Mouku fortæller om, hvad man i hans ungdom forventede af en mand, som var stormand og leder:

Han skulle være rig, således at han havde i sin magt at afslutte stridigheder og kampe, når han ville det. Hvis en gruppe frygtede for at kæmpe med en anden, kunne den undgå kampen ved at udrede kompensation, men kompensationen for en død mand var 20 fjerruller.

Ben tilføjer: I dag er der ikke mere et krav om, at lederen skal være rig. (Kolonimagten har forbudt kampe, og folk er underlagt kolonial administration). Men han skal være en god rådgiver, og folk skal lytte til hans tale.

Basil Tavake - en stormand og hans fjerruller

Basil Tavake, den sidste store puki-kanosejler og polynesiske stormand var død tre år før min ankomst til felten i 1973. Hans mandshus stod ubrugt på øen Nifiloli, men blev definitivt ødelagt i stormene omkring juletid 1974.¹⁶ Alligevel kunne jeg danne mig et godt indtryk af den afdøde stormand, hvis spor endnu var tydelige mange steder i det forsvundne handelssystem. Og hvad jeg ikke kunne iagttage, kunne jeg erfare gennem samtaler med de mange nære og fjerne slægtninge og andre, der havde noget at sige om ham. De vigtigste efterretninger om Basil Tavake har jeg fra hans ældste søn George Tavake, hans yngre bror, Selwyn Niabo samt George Lalasse, en missionskolelærer fra øen Ysabel, som i mange år havde virket blandt de polynesiske folk på Reef Øerne under den gamle stormands beskyttelse. Det er sandsynligt, at disse mennesker tegner et overdrevent positivt billede, men det afbalanceres af andre, mindre nærtstående informanter. Og i sidste instans er der ikke tvivl om, at fremstillingen af Basil Tavake afspejler de lokale folks egen opfattelse af en genuin stormand i det gamle samfund.

„Basil var kongen,“ udbrød George Lalasse spontant, da han en aften var i gang med at forklare mig om livet på Nifiloli, „i hans hus var der syv hylder med fjerruller,

og der var ingen, der kunne måle sig med ham. Han var absolut den største.“ George Lalasse fortalte videre om sin overværelse i 1950 af den sidste Vakai Aliali, en potlatch-lignende konkurrence mellem to stormænd på Reef Øerne, i dette tilfælde Basil Tavake og Dawea fra Malombu på Fenualoa. Konkurrencen skulle afgøre, hvem af de to der kunne købe flest grise og dermed stå for den største uddeling af mad. Basil vandt så eftertrykkeligt, at ingen mere betvivlede hans position som den største stormand.

Basil Tavakes store rigdom hvilede i første omgang på hans vidtspændende handelsaktivitet. Som ejer af en puki-kano havde han mulighed for at etablere et vidt forgrenet kontaktnet, ikke mindst på Nendö, hvorfra nye fjerruller skulle skaffes, og han havde i vid udstrækning kontrol med indførelsen af disse ruller på de vestlige Reef Øer.

Gennem sine transaktioner med fjerruller hjemme og på mange forskellige steder i handelssystemet knyttede han mange mennesker til sig i loyalitetsbånd, mennesker som han kunne trække på i arbejde, handel og puki-sejlads. Gennem interviews med George Tavake og Selwyn Niabo lykkedes det at opstille en ret nøjagtig liste over de mange mennesker, Basil Tavake i løbet af sin stormandskarriere knyttede til sig ved at påtage sig at udrede en afgørende del af deres brudepris. Flere af dem var unge mænd fra de vestlige Reef Øer, som takket være Basils brudepris var blevet gift og bosat uden for deres lokalsamfund, enten på Nendö eller de østlige Reef Øer.

De mange brudepriser givet ud var ikke ren tilsætning for Basil Tavake. Ud over at skabe loyale støtter for ham betød de, at fjerruller i fremtiden ville vende tilbage til ham. Når den førstfødte pige i et ægteskab engang blev gift, skulle brudeprisen givet for hende fordeles mellem bidragyderne af den brudepris, der oprindeligt var givet for hendes mor.

I samtalerne med Basil Tavakes ældste søn og arving gik det op for mig, hvor vigtigt det er at være opmærksom på den fremtidige forpligtelse over for og afhængighed af giverne, en brudepris påfører modtagerne. George Tavake fortalte mig i 1974, at han skulle til Honiara, Salomonøernes hovedstad, for at hente sin retmæssige brudepris for to unge kvinder, hvis mødre hans afdøde far havde givet brudeprisen for. George forklarede sig således: „Det er min ret og pligt at hente de brudepriser i Honiara, og det er forkert, de ikke allerede er blevet sendt til mig. Hvis jeg ikke henter dem, vil man sige om mig, at jeg ikke passer ordentlig på mine slægtninge.“ De brudepriser, som Basil Tavake for år tilbage havde erlagt, var naturligvis i fjerruller, mens de, som hans søn i 1974 modtog, var i australske dollars.

Ved samme lejlighed fortalte George om en kompensation, han netop havde forlangt og fået for en mands illegitime seksuelle forhold til en gift kvinde, som Basil Tavake havde udredt brudeprisen for. Igen fremholdt George sin ret og pligt som ældste søn af den afdøde til at inddrive kompensationen.

Som antydning af disse få eksempler var brudeprisen bl.a. et redskab til at etablere rettigheder for giveren og modsat forpligtelser for modtageren, som ikke ophørte ved giverens død. Brugen af det vanskeligt opnåelige værdiobjekt, røde fjerruller, i disse for alle uomgængelige transaktioner gav rige mænd som Basil Tavake, som kunne råde over syv hylder med fjerruller, en særlig mulighed for at styre og kontrollere. En god stormand som Basil Tavake fik sit ry og sin opbakning, ikke blot fordi han evnede at ophobe en rigdom i fjerruller, men fordi han brugte dem til bedste for gruppefæller.

Der er set i dette lys en storladet resignation i Basil Tavakes endeligt. Som den sidste stormand på de polynesiske vestlige Reef Øer valgte den gamle puki-sejler en dag i 1970 at stå ud på det endeløse Stillehav i sin lille dagligkano. Hans sidste puki-kano

var borte som alle de andre. Han har indset, at hans mandshus på Nifiloli nærmede sig afslutningen, og at strømmen af røde fjerruller fra Nendö var ved at tørre ind.

Nu sejlede han selv ud på den sidste rejse for definitivt at forsvinde med den livsform, der havde været hans.

Slutbemærkninger

Jeg har i denne artikel søgt at vise, hvorledes man kan nå frem til en forståelse af røde fjerruller, en særpræget form for værdiobjekt fra de nordlige Santa Cruz Øer, som i den etnografiske såvel som anden litteratur omtales som fjerpenge. Samtidig med at jeg afviser brugen af termen penge i dette tilfælde som uheldig og misvisende, forholder jeg mig kritisk til forsøg på analytisk at klemme fjerrullerne ind i vores vestlige forståelsesramme med henblik på at vise i hvor høj grad de har samme egenskaber som vore penge.

Det er svært for os at se bag om de globale historiske påvirkninger, som har påvirket og bidraget til omformning af de afgrænsede verdener, hvor lokale økonomiske og sociale processer tidligere udspillede sig mere selvstændigt på egne betingelser. Handelssystemet på de nordlige Santa Cruz Øer med de små politisk selvstændige lokalsamfund, som deltog i det, var en sådan afgrænset verden, som i mere end 100 år er blevet massivt påvirket af det kapitalistiske verdensmarked og dets pengeøkonomi, af en kolonial stats styring og krav og af en vedholdende og dybtgående kristen mission.

De røde fjerruller var en del af denne tidligere livsform, som de var skabt i og fungerede i. Men de måtte også forsvinde eller blive omformet næsten til ukendelighed i lighed med livsformens andre centrale elementer og institutioner som handelskanoer, mandshuse og stormænd.

Det er min opfattelse, at en virkelig antropologisk forståelse af fjerrullerne kræver, at de anskues og analyseres i deres specifikke historiske samfundsmæssige kontekst. Dette har jeg her forsøgt at gøre ved at bruge Godeliers og Ekholms teoretiske indsigter som analytisk redskab og ved at foretage den nødvendige og mulige historiske rekonstruktion på basis af de skriftlige kilder og mit eget etnografiske materiale.

Noter

1. Røde fjerpenge er den gængse betegnelse for det, jeg foretrækker at benævne røde fjerruller. Lokalt på Reef Øerne benævnes rullerne *Numomu* (papua-sprog på de østlige Reef Øer) eller *Moahau Sika* (pileni-polynesisk på de vestlige Reef Øer).
2. Davenport havde udført feltarbejde mellem 1958 og 1960 på forskellige lokaliteter på Santa Cruz Øerne, men det meste af tiden i området omkring Graciosa Bay på nordkysten af Nendö; Koch havde foretaget etnografiske indsamlinger for museet i Berlin i tre en halv måned mellem 1966 og 1967 på Reef Øerne og i Graciosa Bay.
3. Ved skæbnens ironi er Davenports forsøg fra 1962 på at gøre de eksotiske værdiobjekter let forståelige som en form for penge blevet indlemmet i en amerikansk antropologisk tekstsamling til indføring af antropologistuderende (Langness & Weschler 1971).
4. Hvad arbejde angår bestyrkes denne betragtning af følgende udtalelse af Selwyn Niabo, en ældre polynesisk

mand, nu bosat på nordkysten af Nendö, som jeg interviewede den 26/6 1974: „Hos jer europæere betaler man penge for at få udført et stykke arbejde. Her har vi efter kastom [kulturel tradition] en anden sædvane. Hvis en ung mand slutter sig til en stormand, arbejder for ham og støtter ham, vil stormanden få sympati [pidgin: *feel sorry*] for den unge mand og ‘købe’ en kone for ham.“

5. En af disse fjerruller, et smukt, relativt nyt eksemplar, købte jeg af den store kanosejler Basil Tavakes ældste søn for \$60 (australske). Denne havde modtaget den i sin afdøde fars sted ved fordelingen af en brudepris. En anden, mere slidt rulle købte jeg af min husvært, en ældre mand på øen Nifiloli for \$10. Han havde modtaget den som kompensationsydelse fra en mand på naboøen, Pileni, som i en årrække havde levet sammen med hans datter uden at give brudepris. Endelig fik jeg for blot \$1 en fuldstændig sort, fedtet og nedslidt rulle, som ejeren ikke mere kunne finde anvendelse for. Disse tre fjerruller indgår i dag i den etnografiske samling på Moesgård.
6. En del af dette filmmateriale indgår i videofilmen *Alfred Melotu: The Funeral of a Paramount Chief*. I denne film ser man også, hvorledes fjerrullerne, sammen med den døde stormands kapital af vestlige penge, bæres ind og placeres ved den døde, således at hans rigdom er klart synlig for alle de sorgende.
7. Ifølge Davenport (1968b) var der i 1920'erne og 1930'erne måske op imod 200 puki-handelskanoer på de nordlige Santa Cruz Øer (Nendö, Reef Øerne og Duff Øerne). I 1960 kunne Davenport konstatere, at der kun var to tilbage. Disse forsvandt definitivt i løbet af få år.
8. Den rige ø Nendö var således den ultimative kilde til det mest eftertragtede værdi- og prestigeobjekt på de nordlige Santa Cruz Øer. Det er interessant, at Utupua og Vanikoro, de sydlige Santa Cruz Øer, som lå uden for det her omtalte handelssystem og ikke brugte fjerruller, også modtog deres værdiobjekter – slebne muslingskaller og vævede stykker af bananbladfibre – fra Nendö. Også her synes der at have været en sammenhæng mellem objekternes særlige værdi og deres vanskelige opnåelighed (Davenport 1968b).
9. På Nendö var ægteskab med kvinder fra Reef Øerne særlig prestigefyldt, hvilket bevirkede, at brudeprisen for dem var ekstra høj. For mandshuskvinder var prisen tilmed ti gange så høj som den normale brudepris. At eje en mandshuskvinde var for stormænd på såvel Nendö som de østlige Reef Øer det absolut højeste udtryk for succes og prestige (Davenport 1969:178, 1975b:75).
10. Dette har vist sig at være særlig betydningsfuldt efter handelssystemets sammenbrud. Efter at kolonimagten i 1923 med magt havde „indsamlet“ og hjemsendt alle mandshuskvinderne, har strømmen af polynesiske kvinder, som bliver gift og bosat blandt folkene, været stærk, og jeg kunne under mit feltarbejde på Nendö konstatere, at den fortsat var stor. Samtidig har et betydeligt antal mennesker fra de vestlige Reef Øer siden 1960'erne kunnet erhverve jord og bosætte sig på nordkysten af Nendö, hvortil handelskanoerne tidligere kom.
11. Normalt udvidede familier, dvs. flere brødre og evt. søstre med deres familier, der boede i nærheden af hinanden.
12. Kvinderne bevægede sig i modsætning til mændene sjældent uden for denne snævre verden og i hvert fald aldrig uden så at være under opsyn af familiegruppens mænd, der havde en stærk interesse i at bevare den kontrol over kvindernes seksualitet og reproduktionsevne, som de havde erhvervet gennem erlæggelse af brudeprisen. Endnu under mit feltophold i 1970'erne var der en markant forskel på kvinders og mænds erfaring i at bevæge sig uden for det nære lokalsamfund.
13. Adoption var meget almindelig i disse samfund, ikke mindst adoption af piger. Den kan begrundes på flere måder, men en vigtig grund er, at en lille gruppe eller en ung fremadstræbende stormand derved kunne skaffe sig ekstra arbejdskraft og på længere sigt en brudepris. Det sidste forudsatte naturligvis, at den adopterende part havde udført sine ceremonielle forpligtelser for det opvoksede barn.
14. Stormanden på Reef Øerne var dog langt mere bundet af de krav, han i sin sociale kontekst skulle leve op til om på rette vis at skaffe og derpå at anvende røde fjerruller til sit eget og fællesskabets (gruppens) bedste, end Sahlins' kapitalistiske fribytter.
15. Mandshusene er blevet bekæmpet af den kristne mission og af kolonimagten lige fra de første år, fordi de symboliserede den gamle samfundsorden, som stod i vejen for den kristne kirke og det koloniale styre. Mandshusenes forsvinden er blot udtryk for et af de stærkeste angreb på den samfundsorden, fjerrullerne var en del af.
16. Dermed var der ikke flere mandshuse tilbage på de vestlige Reef Øer. På naboøen Fenualoa er der fortsat et mandshus i hver af de fire landsbyer, men de fungerer kun i stærkt begrænset omfang som de traditionelle mandshuse gjorde.

Litteratur

- Beasley, H.G. & F.L. Jones
1936 Notes on Red feather Money from Santa Cruz Group. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 66:379-91.
- Codrington, R.H.
1957 [1891] *The Melanesians: Studies in their Anthropology and Folk-Lore*. New Haven: HRAF Press.
- Davenport, William
1961 When a Primitive and a Civilized Money Meet. I: Viola E. Garfield (ed.): *Proceedings of the 1961 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society*.
1962 Red-Feather Money. *Scientific American* 206(3):94-104.
1964 Social Structure of Santa Cruz Island. I: W.H. Goodenough (ed.): *Explorations in Cultural Anthropology (Essays in Honor of George Peter Murdock)*. McGraw-Hill.
1968a Social Organization Notes on the Northern Santa Cruz Islands: The Duff Islands (Taumako). *Baessler – Archiv, Neue Folge XVI*:137-205.
1968b Social Organization Notes on the Southern Santa Cruz Islands: Utupua and Vanikoro. *Baessler – Archiv, Neue Folge XVI*:207-75.
1969 Social Organization Notes on the Northern Santa Cruz Islands: The Main Reef Islands. *Baessler – Archiv, Neue Folge XVII*:151-243.
1972 Social Organization Notes on the Northern Santa Cruz Islands: The Outer Reef Islands. *Baessler – Archiv, Neue Folge XX*:11-95.
1975a Lyric Verse and Ritual in the Santa Cruz Islands. *Expedition* 18(1):39-47.
1975b The Population of the Outer Reef Islands, British Solomon Islands Protectorate. I: Vern Carroll (ed.): *Pacific Atoll Populations*. Honolulu: ASAO Monographs 3.
- Ekholm, Kajsa
1978 External Exchange and the Transformation of Central African Social Systems. I: J. Friedman & M.J. Rowlands (eds.): *The Evolution of Social Systems*. London: Duckworth.
- Firth, Raymond
1958 *Human Types: An Introduction to Social Anthropology*. New York: Mentor Books.
- Godelier, Maurice
1978 [1973] *Perspectives in Marxist Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koch, Gerd
1971 *Materielle Kultur der Santa Cruz Inseln*. Berlin: Museum für Völkerkunde.
- Langness, L.L. & John C. Weschler (eds.)
1971 *Melanesia: Readings on a Culture Area*. London: Chandler Publishing Company.
- Petri, H.
1936 Die Geldformen der Südsee. *Anthropos XXXI*:187-212, 509-54.
- Pinholt, Jens
1978 Røde fjerruller og social reproduktion i Santa Cruz Øerne. *KUML 1977, Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*:223-39
- Pycroft, A.T.
1935 Santa Cruz Red Feather-Money, its Manufacture and Use. *The Journal of the Polynesian Society* 44:173-83.
- Sahlins, Marshall D.
1963 Poor Man, Rich Man, Big-Man, Chief: Political Types in Melanesia and Polynesia. *Comparative Studies in Society and History* V(3):285-303.

Videofilm

- Crawford, Peter I., Rolf Scott, Trygve Tollefsen & Jens Pinholt
2003 Alfred Melotu: The Funeral of a Paramount Chief. SOT FILM A/S, Bergen, Norge.

